

Itineraris romànics pels voltants del Montseny - VI

JOSEP PAGÈS I ROVIRA

Romanesque itineraries through the Montseny - VI

Amb aquesta sisena ruta donarem per finalitzada la sèrie de sis itineraris romànics pel voltant del Montseny. Durant aquests itineraris hem visitat un total de 62 edificacions romàniques, escampades per tot el massís del Montseny, de la comarca d'Osona, la Selva i del Vallès Oriental. Llocs on hem pogut gaudir i admirar una part important de la nostra cultura i història, ubicats dins aquestes contrades. El sisè itinerari romànic pel Montseny ens portarà a visitar els monuments romànics situats dins els termes municipals que componen el Baix Montseny, des del nucli de Fogars de Montclús fins el de Vilalba Sasserra, passant pel de Campins, Sant Celoni i Llinars del Vallès. Completa aquest itinerari un mapa, que serveix per fer més visual la ruta i on hi veureu situats els monuments romànics, així com les vies de comunicació que permeten el seu accés.

Paraules clau: Baix Montseny, romànic, església.

With this sixth route they ended the series of six Romanesque Itineraries around the Montseny. All along these itineraries, we visited a total of 62 Romanesque buildings, scattered throughout the Montseny massif, the Osona region, la Selva and el Vallès Oriental. Places located within these areas, have allowed us to enjoy and admire an important part of our culture and history. The sixth Romanesque route through the Montseny will take us to visit the Romanesque monuments situated in the municipalities that make up the Baix Montseny, from the center of Fogars de Montclús to Vilalba Sasserra, passing by Campins, Sant Celoni and Llinars del Vallès. This itinerary is completed by a map, which serves to make the route more visual and where you will see the Romanesque monuments, as well as the communication routes leading to them.

Keywords: Romanesque, Baix Montseny, church.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

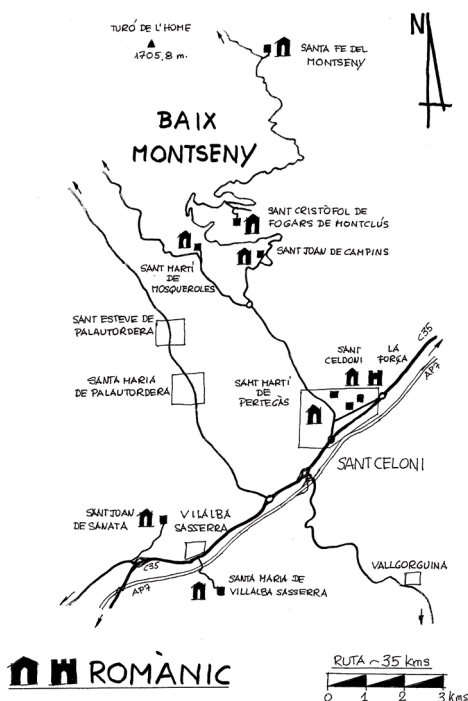
Començarem el nostre itinerari romànic dins el nucli urbà de Sant Celoni, concretament a la part més antiga, el “barri de la Força”, on hi trobarem les restes de la primitiva església de la vila, la de Sant Celdoni, situada al peu del antic camí ral de Barcelona a Girona. Seguim dintre del mateix nucli antic, trobarem les restes de les muralles i torres que envoltaven la vila closa, on podrem visitar restes de les muralles i la torre de la Força. A les afores d'aquest nucli fortificat, però dintre del actual nucli urbà, dins els jardins de la Rectoria Vella, hi trobarem l'església de Sant Martí de Pertegàs.

Sortim de Sant Celoni per la carretera BV-5114 direcció Santa Fe del Montseny, al PK 4, hi trobarem una rotonda, on agafarem la via de mà esquerra, la BV-5119, fins a arribar a Mosqueroles, on hi visitarem l'església de Sant Martí.

Retornarem a la rotonda i ara agafarem la BV-5114 fins la població de Campins, allí hi trobarem l'església de Sant Joan. Sortim de Campins direcció a Santa Fe del Montseny, fins passat el PK 12 i, a mà dreta, hi ha un trencall que ens durà fins a Sant Cristòfol de Fogars de Montclús.

Tornem a la BV-5114, ara ja fins a Santa Fe del Montseny, on trobarem la capella adossada al hotel del mateix nom. Retornem a la BV-5114 fins a Sant Celoni, on agafarem la C-35 direcció Granollers, fins al poble de Vilalba Sasserra, entrarem a la població i travessarem per sobre la AP 7, per un pont, i a través d'una pista de terra anirem fins el cementiri de Vilalba Sasserra, on hi trobarem l'església de Santa Maria.

Tornem a la C-35, direcció a Llinars del Vallès, i a uns 500 m, sortirem de la carretera, a mà dreta, direcció al llogaret

Plànol de la situació dels monuments romànics i dels seus accessos (J. Pagès).

de Sanata on hi visitarem l'església de San Joan. I aquí donarem per conclòs el sisè i últim itinerari romànic pels voltants del Montseny. Amb el desig que hagueu gaudit admirant aquests monuments romànics, els quals són part de la nostra història i també una part important del patrimoni del Montseny.

SANT CELDONI (SANT CELONI)

De l'antiga capella de Sant Celdoni, resta actualment una part de l'absis de planta semicircular i un fragment del mur de tramuntana. Malgrat l'escassetat dels vestigis, es pot deduir que es tractava d'un edifici de mides més aviat reduïdes, i bastit dins l'estil romànic més comú dintre del segle XI, el qual consistia en una petita nau de planta rectangular capçada vers llevant per un absis semicircular.

La capella de Sant Celdoni va ésser construïda en el segle XI, al peu del camí ral de Barcelona a Girona. Les poques restes que s'han conservat de l'edifici eclesial s'han mantingut per què es van aprofitat com a parets d'habitatges particulars, en un s'hi troba l'absis semicircular, construït amb carreus de pedra i té una alçada d'uns dos metres, i per altra banda en un altre edifici, ha aparegut la paret de tramuntana de la capella, es tracta d'un mur de carreus de pedra ben tallats. La decadència de la capella de Sant Celdoni va tenir lloc en el darrer quart del segle XVI, l'any 1591 ja constava que estava derruïda.

LA FORÇA DE SANT CELONI

La Força és l'antic nucli fortificat de Sant Celoni. La construcció del primer clos emmurallat data probablement del segle IX, però no hi ha referències documentals que ho confirmin. La bona situació geogràfica, situada al peu del camí ral a mig camí entre Barcelona i Girona, van propiciar la fortificació de la vila i la creació del mercat, documentat per primera vegada l'any 1157.

La construcció es va iniciar al segle XII quan l'orde dels Hospitalers eren els propietaris de la vila. El recinte es va ampliar durant els segles XII i XIV. Aquest primer recinte és el que avui coneixem com a barri de la Força. La muralla tenia dues portes, l'una a llevant, on posteriorment es construï la capella dels Sants Metges, i l'altra a ponent, en el camí de Pertegàs, dintre del seu interior hi havia l'església de Sant Celdoni.

Originàriament el recinte, de forma trapezoïdal, mesurava, 135 m d'allargada per 92 m d'amplada a la banda de ponent i 37 m a la banda de llevant. Estava envoltat d'un fossat o vall, com demostra el topònim del carrer de les Valls. El clos emmurallat tenia 7 torres circulars, als

angles i alguna més en els panys llargs. Els seus murs estan construïts amb pedres i el seu gruix es aproximadament d'un metre. Al segle XI es concedí autorització per a construir habitatges a l'entorn de l'església de Sant Celdoni, aquests eren de reduïdes dimensions i el material de construcció es treia del riu Tordera. Avui dia encara es conserven restes de la muralla dins algunes cases del carrer Major, a través del les quals s'ha pogut apreciar que la base dels fonaments tenia més de 2,40 m d'amplada. El mur era fet de pedra en filades replanades com en les parets de maó i el material que lligava era calç o ciment.

Els elements més visibles de la Força són: la torre de can Casquet, situada a la banda de llevant; i la que hi ha al carrer dels Valls, aquesta a la banda de tramuntana. La decadència de la Força comença al segle XVII, quan es van vendre les valls per fer-hi horts amb l'objectiu de pagar part de les despeses de construcció de la nova església parroquial de Sant Martí.

SANT MARTÍ DEL PERTEGÀS (SANT CELONI)

L'església de Sant Martí de Pertegàs, va ésser el primer temple parroquial de Sant Celoni, quan el terme no s'anomenava Sant Celoni sinó Pertegàs. L'església original de Sant Martí era un edifici romànic, datat al segle XI, d'una sola nau coberta amb volta de canó de perfil apuntat, que es la part que s'ha conservat, i estava capçada vers llevant per un absis de planta semicircular. L'absis primitiu s'enderrocà al segle XVI per construir-hi una sagristia darrera de l'altar. Les darreres intervencions arqueològiques van posar al descobert els fonaments de la planta semicircular de la conca absidal primitiva romànica i el perímetre de la sagristia que el va substituir.

L'església romànica va ésser substituïda durant la segona meitat del segle XIV, ja en època gòtica, aleshores es van construir dues naus laterals, obertes

a la nau central amb sengles grans arcades d'arc rebaixat, actualment tapiades. També és de la mateixa època la porta d'entrada, formada per un arc de mig punt adovellat i el finestral gòtic, tots situats a la façana de ponent. Al segle XVIII va començar la decadència de Sant Martí de Pertegàs, després de traslladar la parròquia a la nova església de Sant Martí de Sant Celoni.

Sant Martí de Pertegàs. (Foto J. Pagès, 2020).

En aquesta època es va anar abandonant fins que les naus s'enrunaren. A mitjans del segle XIX, l'església de Sant Martí de Pertegàs ja estava en ruïnes, i es va bastir l'edifici eclesial que ara veiem, aprofitant les parets que quedaven dempeus, tot consagrant-la a Sant Erasme.

SANT MARTÍ DE MOSQUEROLES (FOGARS DE MONTCLÚS)

Sant Martí de Mosqueroles, abans de l'última reforma feta en la dècada dels 80 del segle XX, portada a terme per mossèn Francesc Malgosa, constava d'un edifici d'una sola nau rectangular coberta amb volta de canó de mig punt, i sense absis diferenciats, aquest situat al cantó de ponent. Amb capelles laterals, dues per banda, i una sagristia al costat de migjorn del presbiteri amb comunicació directa a través d'un porta. Un campanar de torre s'aixeca al costat de migjorn, probablement del segle XII, prop de la façana de llevant, on hi ha la porta d'entrada. Tot l'interior es trobava arrebossat i emblanquinat.

L'església és un edifici romànic del segle XII, el campanar en el segle XIV amenaçava ruïna i fou reparat, quedant tan sols la base com element romànic. A principi del XVII l'edifici fou restaurat i ampliat amb l'addició de les capelles laterals. L'edifici eclesial fou totalment modificat i capgirat a principi del segle XIX.

En la darrera restauració del segle XX, es repicaren les parets, s'aixecà l'enllosat del terra, s'eliminà la sagristia del cantó de migjorn del presbiteri i també les parets de tancaments fetes en la reforma del XIX. Això va propiciar el descobriment de la primitiva església romànica del segle X-XI, situada, una part en l'antiga sagristia i en el altar lateral de migjorn. En el terra es va poder observar, al cantó de llevant, les restes del començament dels fonaments de l'absis, del qual una part estaven tapats per el basament del campanar de torre. També es va poder observar el parament del mur de ponent, amb el descobriment d'una finestra d'una sola esqueixada, amb arc de mig punt. En el mur de migjorn, hi havia la porta d'entrada, tan sols queden els brancals, ara convertida en finestra. Entre aquesta porta i el mur de ponent s'obren dues finestres d'espitllera, una damunt de l'altre, la superior, romànica, es feta amb dos únics brancals de pedra i coronada per una llinda mensuliforme amb un arquet de mig punt. La finestra inferior, del mateix tipus que la superior, és de factura moderna. Aquesta nau estava probablement coberta amb volta de canó de mig punt, segurament es va esfondrar, això es dedueix pels tres contraforts que s'hi adossaren per reforçar-la al mur de migjorn. L'aparell és de pedres sense escairar i posades en filades irregulars.

L'església del XII es comunicava amb la del segle X-XI, mitjançant dues arcades d'arc de mig punt, obertes al mur de migjorn, que correspon al de tramuntana de la nau del X, aquestes foren descobertes durant l'última reforma. Es va descobrir el parament del mur de ponent, amb l'aparició d'una finestra cruciforme, en la part alta del mur, i amb la d'un arc toral, que fa les funcions d'arc presbiteral. També es va descobrir els fonaments de l'absis, situats a l'atri de l'edifici eclesial. L'accés a l'església, segurament es feia per la banda de migjorn del primer temple, a través de la seu portal romànic, ja que no es van trobar indicis de cap obertura d'una porta en el mur de ponent del segon temple. El parament del murs és fet amb un aparell de carreus de pedra de mides grans, escairades i disposades en filades regulars.

En conclusió, l'església de Sant Martí de Mosqueroles és un edifici eclesial de dues naus, la primitiva, del segle X-XI, situada a migjorn és coberta amb volta de canó amb arc rebaixat; la segona del segle XII, a tramuntana de la primitiva, és coberta amb volta de canó de mig punt, totes dues capgirades, amb restes romànics en les dues naus. El presbiteri està situat en la nau del XII, vers ponent. La comunicació entre les dues naus es fa mitjançant dos arcs formers. Hi ha dues capelles laterals al cantó de tramuntana i una al de migjorn, i al lloc del possible absis de la primera església s'hi construí el baptisteri. Amb la construcció del campanar de torre de l'església del

segle XII, s'eliminà l'absis de l'església del X. Es construí una nova sagristia al cantó de tramuntana de la nau del segle XII, en un espai agafat de la rectoria. A la façana de llevant hi ha la porta d'entrada, obra de la reforma del XIX, consta d'una porta d'arc rebaixat amb carreus de granit, amb un ull de bou al seu damunt.

Sant Martí de Mosqueroles. (Foto J. Pagès, 2020).

SANT JOAN DE CAMPINS

L'església actual de Sant Joan de Campins és un edifici complex que té elements romànics del segle XII, corresponents a un antic temple, confosos entre el conjunt d'edificacions dels segles XVI al XIX. Al XVI s'hi afegiren les capelles laterals i en el XVIII comencen els grans canvis, hom manà

que l'església romànica fos habilitada per a guardar els ornaments, i que es capgirés, de manera que l'altar major es col·loqués on era el portal d'entrada. Sembla però, que no fou fins al final del segle XIX que s'orientà definitivament a ponent i s'obrí la façana amb la nova porta d'entrada, a l'indret on hi havia el presbiteri.

De l'antic edifici romànic només podem veure, a l'exterior, l'antiga porta d'entrada a la banda de ponent, feta amb arc de mig punt adovellat. Al seu voltant i on ha caigut l'arrebossat es pot veure el parament, fet amb pedra molt tosca i sense treballar. Potser valdria la pena netejar les façanes per veure si hi ha més restes de l'època romànica. La nau de l'església ara és coberta amb volta de canó de mig punt. A l'interior gairebé no es veu res, ja que tot és enguixat i emblanquinat. El campanar de torre, de planta quadrada amb una base romànica, consta d'un sol cos, coronat per merlets i una piràmide octogonal. Els seus murs són de pedra sense treballar i amb carreus més ben ajustats a les cantoneres.

Sant Joan de Campins. (Foto J. Pagès, 2020).

SANT CRISTÒFOL DE FOGARS DE MONTCLÚS

L'església actual de Sant Cristòfol de Fogars de Montclús és un edifici d'una nau rectangular amb absis semicircular orientat vers tramuntana, una manera no gens tradicional, amb moltes modificacions i additaments posteriors. A principi del segle XVI, l'església amenaçava ruïna i fou reparada i ampliada amb dues capelles cobertes amb volta de creueria, que li donen planta de creu. Al segle XVII es va capgirar i modificar tota l'estructura romànica.

De la primitiva església romànica del segle XII queden només algunes restes de la portalada de marbre col·locades com a muntants d'una finestra de la sagristia. No es veuen elements sencers romànics. A l'interior tot està totalment enguixat i decorat de nou. Li fa costat un esvelt campanar de torre, de planta gairebé quadrada i cobert amb teulada piramidal, té quatre obertures d'arc de mig punt per les campanes. Els seus murs són de pedres amb abundant morter de calç. Està situat a l'angle de llevant de la façana principal encarada a migjorn.

SANTA FE DEL MONTSENY (FOGARS DE MONTCLÚS)

L'ermita de Santa Fe del Montseny és un edifici romànic del final del segle XII o inici del XIII, tot i que ha estat ampliada i restaurada en nombroses ocasions al llarg dels segles. L'església és un edifici d'una sola nau capçada vers llevant per un absis de planta semicircular, amb una capella lateral. Tot l'interior està enguixat i emblanquinat, cosa que fa impossible observar el seu parament. En l'edificació actual no s'observen restes del seu origen romànic, ja que l'ermita està envoltada, exteriorment per les edificacions del Hotel de Santa Fe. La capella té un accés directe per la part de migjorn amb les dependències del Hotel.

A la façana de ponent s'obra la porta d'entrada, de forma rectangular amb llinda plana, al seu damunt hi ha una pedra rodona esculpida, un animal amb una creu, que sembla una antiga clau de volta reaprofitada. Corona la façana de ponent un campanar d'espada d'una sola obertura, el qual està lleugerament descentrat respecte a la porta. L'ermita de Santa Fe fou engrandida i restaurada el segle XVI. L'edifici eclesial fou renovat en el XVII o XVIII. Seria interessant fer una neteja dels paraments exteriors i interiors per poder determinar amb més exactitud els orígens romànics d'aquesta ermita.

SANTA MARIA DE VILALBA SASSERRA

L'edifici primitiu de l'església de Santa Maria de Vilalba Sasserra s'ha desfigurat a causa dels afegits que s'han anat fent al llarg dels segles. El temple s'edificà en l'estil romànic tardà, als voltants del segle XIII i ampliada amb diverses capelles al cantó de tramuntana, al XVI, i al cantó de migjorn el XVIII. A principi del segle XVII s'engrandí l'església, fou durant aquesta ampliació que s'enderrocà l'absis i s'allargà la nau central.

Santa Maria de Vilalba Sasserra. (Foto J. Pagès, 2020)

En principi l'església és un edifici d'una sola nau rectangular capçada vers llevant amb un absis semicircular. El presbiteri actual es de forma rectangular. Actualment només podem veure-hi l'arc triomfal de mig punt fet amb carreus regulars, que donava accés a l'absis, i la volta de la nau central, un xic apuntada i reforçada per un arc toral a la banda

del cor. La resta de la nau és enguixada i emblanquinada, la qual cosa no permet jutjar els seus paraments.

L'exterior de l'església es conserva en bastant bon estat. A la banda de migjorn es pot veure encara l'antiga porta d'accés romànica, feta amb arc de mig punt adovellat. Sembla que es va tapiar quan es va fer l'actual entrada a la banda de ponent. Als peus de la nau s'aixeca un campanar de torre, de base quadrada, el qual, pel tipus d'aparell utilitzat, sembla fet en diverses etapes. És d'un sol cos amb quatre buits per les campanes, fou coronat en èpoques posteriors amb un cos piramidal i uns merlets. Els paraments exteriors són en bon estat i, on ho hi ha les construccions posteriors, són fets amb carreus regulars i ben treballats.

SANT JOAN DE SANATA (LLINARS DEL VALLÈS)

L'església actual de Sant Joan de Sanata és un edifici gòtic del segle XVI, que conserva part de la construcció original romànica del XIII, principalment la base del campanar de torre. L'edifici va sofrir desperfectes el 1936 i fou restaurada després del 1939. Consta d'una nau de quatre trams, un d'ells és el transsepte, està coberta amb voltes de creueria. A la capçalera recta s'hi troba un presbiteri de cinc costats desiguals cobert amb una volta de nervis. La volta de la nau descansa en arcs torals de mig punt, els arcs formers que s'obren al transsepte són de mig punt. Un portal rectangular amb un frontó circular està obert a la façana de ponent, un òcul atrompetat és troba damunt de la porta.

El campanar de torre manté la base romànica del segle XIII. Té la planta rectangular, i els seus murs són fets amb carreus de pedra a les cantoneres i un sòcol que és continuació del que recorre la base del temple. El cos superior on s'ubica la cel.la de les campanes és d'un perímetre lleugerament més reduït que el primer, la cel.la que oberta amb dos finestrals d'arc de mig punt a les cares de tramuntana i ponent, i amb un a cadascuna de les de llevant i migjorn. Els seus paraments són també de carreus ben escairats, desiguals i força ben alineats. Està coronat per una minsa cornisa i merlets esglaonats als angles, una agulla piramidal ho cobreix tot.

Sant Joan de Sanata. (Foto J. Pagès, 2020).

BIBLIOGRAFIA

- AAVV. (1984), *Catalunya Romànica, Volum XVIII Vallès Oriental*, Fundació Enciclopèdia Catalana.
- BARRAL I ALTET, X. (1981), *L'art pre-romànic a Catalunya, Segles IX,X*, Edicions 62.
- CARBONELL I ESTELLER, E. (1980), *L'art romànic a Catalunya, Segle XII*, Edicions 62.
- COMAS I DURAN, P. (1984), *Esglésies i ermites del Montseny*, Casal de Cultura Dr. Daurella, Cardedeu.
- FARRERONS VIDAL, O. (2020), *Romànic i Montseny. Itineraris per conèixer els temples romànics del Montseny*. Terrassa, editorial Omniabooks.
- INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (2018), *Mapa Cartogràfic de Catalunya*.
- JUNYENT, E. (1972), *Catalunya Romànica, l'arquitectura del Segle XI*, Abadia de Montserrat.
- JUNYENT, E. (1980), *Catalunya Romànica, l'arquitectura del Segle XII*, Abadia de Montserrat.
- VALL RIMBLAS, R.; MASVIDAL, A. (dibuixos) (1983), *El Romànic del Vallès*, Editorial AUSA.